

PÉTERFI FERENC

A közösségi apátiától a kompetens közösségig

Gyakran keressük, mi az oka annak, hogy az emberek eltompultak, közönyössé, passzívva, érdektelenné váltak, hogy közösségeikben vezetőként kiáltanak, s így vezetettek lettek belőlük; hogy egy közösség apatikus, tagjai függőségben és kiszolgáltatottságban élnek; s hogy elveszítették az öntevékenységüket, a kezdeményező- és cselekvőképességüket? Vagy – s ez még végtelenebb helyzet –, hogy az ki sem alakult.

Ahhoz, hogy kiutat találjunk, fontos megkeresni ennek a jelenségnek a magyarázatait is! A társadalomban a képviseleti rendszer egyoldalúvá válásával, annak végtelen hatásaként gyakori jelenség, hogy az egyéni, vagy közösségi részvétel elsorvad, mert az emberek országos, de helyi szinten is kizáródnak a – rendszeres vagy alkalmi – közösségi, közpolitikai kezdeményezésekből, döntésekből. Ennek következménye, hogy a polgárok azzal, hogy átruházzák másokra ezt az illetékességet, az eredményes cselekvés esélyének és gyakorlatának hiányában, nem tekintik feladatuknak az öntevékeny kezdeményezést.

Sokat használják mostanában mindenféle konstellációban a szubszidiaritás kifejezést. A szubszidiaritás latin szó, jelentése segítség, védelem, támogatás-menedék biztosítása.

- A szubszidiaritás „...az a kívánalom, hogy a döntéseket, határozatokat, jogi normákat a lehető legalacsonyabb szinten hozzák meg, annak érdekében, hogy a hatalom minél közelebb maradjon azokhoz, akik felett a hatalmat gyakorolja”. (*Bakos: Idegen szavak és kifejezések szótára.*)
- Azt jelenti továbbá a szubszidiaritás, hogy „az államnak, mielőtt a társadalmi vagy gazdasági élet bármely szférájába belépne, meg kell győződnie arról, hogy nincs-e olyan kisebb társadalmi egység (a család, a helyi közösség, vagy öntevékeny szervezet), amely alkal-

mas lenne az adott funkció betöltésére. Mi több, az államnak – még amikor a közvetlen felelősségvállalás mellett dönt is –, kötelessége kísérletet tenni ezeknek a kisebb egységeknek a bevonására.” (Lester M. Salamon – Helmut K. Anheier: Szektor születik 88. old. Nonprofit Kutatócsoport, Bp. 1995. 182 p.)

Ám vannak a szubszidiaritás veszélyeként emlegetett helyzetek is. Ezek:

- Ha a döntéshozatali-hatalmi szervek átruháznak különféle felelősségeket, feladatokat alacsonyabb szintre, amihez nem delegálnak megfelelő forrásokat, akkor ezzel az elvvel visszaélés történik.
- Ha ugyanezek a szervek minden döntést kisajátítanak, s csupán önmagukat tekintik legitimnek, akkor kirekesztik a társadalmat a döntéshozatal folyamatából.

Vegyünk egy fontos életelvet!

Minden embernek és minden közösségnek joga, hogy maga oldja meg a saját problémáit. Ugyanakkor, minden embernek és közösségnek feladata, dolga is, hogy maga oldja meg a saját problémáit. Ahhoz, hogy ezzel a jogunkkal éljünk és feladatunkat elvégezzük, ahhoz erőfeszítésre van szükségünk.

Ha az egyének és közösségek önmagukban nem tudják feladataikat megoldani, jogukat érvényesíteni, akkor egy magasabb szintnek – mondjuk az államnak, az önkormányzatnak, egy intézménynek – a kötelessége és felelőssége is őket ebben kisegíteni, szubszidiálni. De csak, ha önmagukban kevesek ehhez! Csak akkor!!!

Tudunk-e ezzel a jogunkkal és ezzel a feladatunkkal élni? Megvan-e az ehhez szükséges tudásunk, kapunk-e ehhez támogatást, segítséget – például – a felnőttképzési rendszertől? Érdekeink érvényesítésére, a közösségi részvételre sokkal több esélyt, lehetőséget kínál, feltételt biztosít a mai hazai jogrendszer, mint amiről a polgárok és a hivatalok is tudnak, s főként, amit alkalmaznak is.

Mi történik, ha felborul ez a törvényszerűség?

Ha az egyén és a közösség nem tekinti feladatának saját helyzete alakítását, problémái megoldását, nem vállal felelősséget sem önmagáért, s

a megoldás kényszerét–lehetőségét önmagán kívülre hárítja, így lehetőségét – s ha egyáltalán megvolt – képességét–tudását veszíti el ön maga helyzetének alakítására. Önállótlanná, ellátottá válik, hospitalizálódik.

De sérül a társadalmi gyakorlat akkor is, ha a közösség (vagy az egyén) helyett más gyakorolja (veszi el) jogát. Ez esetben a „megsegített” a részvételre való joga mellett az eszközt is elveszíti önmaga–közössége ügyeiben. Jogfosztottá válik. Márpedig, ha – akár helyi, akár országos szinten – a hatalom, vagy más külső erő oktanul beavatkozik, azzal elvitatja, elveszi a helyi közösség részvételi jogát és feladatának tudatát. De többnyire semmit nem old meg! Sőt, gyakran ezzel a gesztussal, lépéssel a megoldhatatlanság látszatát kelti.

Mit teszünk, amikor a közösségi részvételt kívánjuk fejleszteni?

Ha az emberek eltompultak, közönyösek, passzívvá, érdektelenné váltak, vezetetteké váltak, ha egy közösség apatikus, ha tagjai függőségben és kiszolgáltatottságban élnek, ha szeretnék az öntevékenységüket, a kezdeményező és cselekvőképességüket visszaszerezni, s ebben keresnek támogatást, akkor mi, közösségfejlesztők, abban segítjük őket, hogy (vissza)illeszkedjenek jogukba és feladatukba.

A kiszolgálás, tehát a rosszul értelmezett segítség, e jog és feladat tudatának elvételel jár – helyettük, rajtuk kívül alakulnak ügyeik. Nélkülük és a felelősségük nélkül. A kiszolgálást is meg kell szüntetni tehát és a segítő munkának az önállóság kialakulására, a kiszolgáltatottság felszámolására, a felelősség megszületésére kell irányulnia.

Amit fejleszteni kell:

- Vissza/megtanulni a közösségnek saját ügyeik elintézését és elvégzését. S azt is, hogy ehhez részükről erőfeszítésre van szükség!
- segíteni jogaik megismerését és gyakorlását.

A fejlesztés lényegében annak tudatosítása, hogy dolguk a részvétel és joguk van a részvételre.

Néhány kulcsfogalom következik, amelyek a címben megfogalmazott szükséglet eléréséhez segítenek közelebb bennünket:

- a *részvétel*, a *részvétel szándéka és tudása* – a közösségfejlesztés egyik alapvető célja, amely más megfogalmazásban a bevonást; a társadalomba, a helyi folyamatokba való belefoglalást jelenti;

- *képessé tétel*: ez a fogalom a készségek és hozzáértés kialakítását jelenti. Nagyon gyakran kapcsolódik a
- *kibontáshoz*, azaz olyan a személyekben, közösségekben, a helyi társadalom csoportjaiban belül lévő, rejtőzködő, potenciális tudáshoz, amelynek felszínre hozása és tudatosítása megerősíti és cselekvésre ösztönözheti, bátoríthatja az embereket, a közösségeket. Ha érzékenyek vagyunk az ilyen kapacitásokra, jó esélyünk lehet, hogy ne kliensnek, hanem valóban erőforrásnak tekintjük az érintetteket;
- a *felhatalmazás* annak a tudatosítása, hogy én (mi) vagyok (vagyunk) a dolgok megoldásának a kulcsa, rajtam, rajtunk (is) múlik a helyzet megoldása; elhinni, hogy képesek vagyunk az eredményes cselekvésre (önbizalom). A közösség ügyeiben a közösség képessé tétel, felhatalmazása politikai felhatalmazást – máshogyan hangsúlyozva – a *hatalommal való felruházást* jelenti. Arra való esélyek megismertetését és tudatosítását, hogy közösségi (közpolitikai) ügyekben kompetens-illetékes vagyok.

Így jutunk vissza a címben megfogalmazott fogalmakhoz: Kompetens állampolgárok, kompetens közösségek, mint társadalmi-közösségi cél.

Ahhoz, hogy e demokratikus készségek, e társadalmi tudás releváns/értvényes, aktuális, használható legyen, megfelelő társadalmi légkörre van szükség. Olyan miliőre, amelyben az állampolgároknak, azok szervezeteinek, a döntéshozóknak (önkormányzati és kormányzati képviselőknek), a hivatalok alkalmazottainak és a médiának is törekvése egy támogató, bátorító légkör kialakítása.

A rendszerváltás nagy adóssága, hogy ugyan makroszinten kialakított demokratikus intézményeket, de azok használatát, s a helyi demokratikus intézmények alakítását, építését nem tette releváns/értvényes társadalmi tudássá, ilyen szükségletet/kényszert nem támasztott!

Közösségi munkáink során határozott tapasztalatot szereztünk a központi és helyi hatalom, valamint a civil társadalom, a közösségek által létrehozott intézmények viszonyáról.

2005-ben a Közösségfejlesztők Egyesülete szűrőpróbaszerű vizsgálatot végzett Magyarországon a közbizalom alakulásáról, tehát a „civil oldal” véleményéről:

„Az állampolgári részvétel és a közbizalom gyorsmérlege” felmérésünkben 4500 embert kérdeztünk az ország különböző pontjain arról,

hogyan viszonyulnak az állami-politikai intézményrendszerhez. A kérdések főként az állami-politikai intézményrendszerben való bizalom mértékére irányultak, s arra, hogy milyen aktív lépéseket tettek a megkérdezettek az elmúlt 12 hónapban ezeknek az intézményeknek az igénybevételére? (*Ennek részleteit ld. Parola 2005/3–4. számában!*)

A vizsgálat eredményei arra engednek következtetni, hogy a közbizalom bizonyos elemei válságosan alacsony szinten vannak, s az állampolgári aktivitás többnyire a lokális dimenzióban ragadható meg. (De nem túl erősen!) A vizsgálat főként a politikusokhoz való viszony kapcsán jelzett drámaian erős bizalommegvonást. Megerősödtek a tapasztalatainkból levont következtetéseink, azok, amelyek arra utalnak, hogy demokratikus átalakulást nem várhat a társadalom önmagában sem a választásoktól, sem a politikai pártoktól. Azt a civil társadalomnak önmagának kell a napi részvétellel, nyomásgyakorlással, s annak különféle technikáival és a civil-közösségi elkötelezettség megerősítésével kiharcolnia.

Ha pedig a központi és a helyi hatalom felől gondoljuk át ezt a viszonyt, tapasztalataink azt mutatják, hogy az is nagyon gyanakvó és bizalmatlan a civil társadalommal, s a közösségek által létrehozott intézményekkel szemben.

Róka fogta csuka!

A civil társadalom bizalom megvonása az állami és a politikai intézményrendszerrel, s ugyanakkor az, hogy az állam és a politika sem bízik a civil társadalom új intézményeiben, féltő, hogy a bizalmatlanság intézményesülését jelenti, hiszen az mindkét fél részéről a másik kompetenciájának megkérdőjelezését jelenti.

Felmerül a kérdés: ki és hogyan teremtheti meg e kompetenciák iránti bizalmat? Mi vezethet ahhoz, hogy bízunk egymás intézményeiben – melyek tulajdonképpen mind a saját intézményeink?